

Протягом останніх років ХХ ст. в інституті архітектури Львівської політехніки М. Бевзом та І. Оконченком проведено порівняльний аналіз планів Беренса та Дєро [15] і реконструйовано фрагменти бастионів східного прясла четвертої оборонної лінії, яка передбачалась для захисту передмістя (рис. 3).

Таким чином, вивчення карт і планів Львова часів королівської Польщі дає цінний матеріал при реконструкційних роботах в місті, а також при плануванні археологічних досліджень. Потрібно також відзначити, що вищеперелічені матеріали стосуються лише архівів Львова, Польщі і Австрії. Доцільно було б продовжити пошук в архівах Молдови, Туреччини і Росії, армії яких теж вели військові дії на території Галичини.

1. Sawicki L. *Spis map archiwum wojennego w Wiedniu odnoszących się do ziem polskich.* – Warszawa, 1921. 2. Гаврилова Э.С. *Карта города Львова.* – Львов: ЛПИ, 1956. – 80 с. 3. Witwicki J. *Obwarowania śródmieścia Lwowa i ich przemiany do XVIII wieku // Kwartalnik architektury i urbanistyki.* – Warszawa, 1971. – Т. XVI. – S. 91–153. 4. Ісаєвич Я. “Альтана посеред раю”: Львів у 1582–1602 рр. // *Львів: Історичні нариси.* – Л., 1996. – С. 29–44.

5. Czerner O. *Lwów na dawnej rycinie i planie.* – Wrocław: ZNiO, 1997. – 133 s. 6. Вуйцик В. *Фортифікатори Львова // Галицька брама.* – 1998. – № 3(39). – С.27–29. 7. Іваночко У., Лінда С. *Карти і плани Львова, як джерело для досліджень просторового розвитку міста у підавстрійський період (1772–1918 рр.) // Історичне картознавство України: Зб. наук. праць.* – Л.–К.–Нью-Йорк, 2004. – С. 214–265. 8. Зубрицький Д. *Хроніка міста Львова.* – Л., 2002. 9. *Dzieduszycki M. Żywot Wacława Hieronima Sierakowskiego arcybiskupa lwowskiego.* – Kraków, 1868. 10. *Czolowski A. Wysoki zamek.* – Lwów, 1910. 11. *Markowski F. Niski zamek w Lwowie // Kwartalnik architektury i urbanistyki.* – Warszawa, 1972. – Т. XVII. – Z. 3. 12. Могитич Р. *Низький замок у Львові: до питання реконструкції первісного вигляду // Вісник інституту “Укрзахідпроектреставрація”.* – 2000. – Ч. 11. – С. 49–58. 13. *Papee F. Historja miasta Lwowa w zarysie.* – Lwów–Warszawa, 1924. 14. *Будуємо інакше.* – 2003. – 40 с. – Спецвипуск “Пластична панорама давнього Львова”. 15. Бевз М., Оконченко І. *Оборонний пояс Беренса. Проект чи дійсність? // Галицька брама.* – 1999. – № 11–12(59–60). – С. 10, 11, 16, 17.

УДК 94 (477.83/86):329.17

А.Я. Нагірняк

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних і соціальних наук

УТВОРЕННЯ ТА ГОЛОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ СІЧОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ГАЛИЧИНІ (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)

© Нагірняк А.Я., 2005

Здійснено спробу проаналізувати феномен українського Січового руху у Галичині, зокрема прослідковано генезу цього громадсько-політичного напрямку від перших студентських “Січей” до формування Українських Січових Стрільців на початку Першої світової війни.

An attempt to analyze the phenomenon of Ukrainian Sich motion in Galichina is carried out, in particular genesis of this public and political direction from the first students “Sichs” to forming of the Ukrainian Sich shooters at the beginning of First world war is highlighted.

Дослідження історії діяльності Січових організацій займає важливе місце в українській та діаспорній історіографії. Історики зосере-

джували передусім увагу на фактологічному матеріалі, що стосувався діяльності Січових товариств і утворення Українських Січових

Стрільців на початку ХХ ст. Разом з тим, завдання цієї роботи полягає у тому, щоб показати феномен утворення національно-культурних товариств січового типу вже від 60-х років ХІХ ст., прослідкувати основні етапи генези Січового руху і його місце в національно-визвольних змаганнях української нації кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Важливим чинником громадсько-політичного життя українців Галичини в 60-х роках ХІХ ст. стала поява молодого покоління, переважно студентської молоді, яка пов'язувала майбутнє краю з національною традицією та з орієнтацією на основний масив українських земель – Наддніпрянську Україну.

Переважно ініціаторами таких взаємин виступали наддніпрянські громадівці. За підтримки цих сил у Львові також виникла “Громада”. О. Барвінський писав, що львівська “Громада” дбала “щоби українсько-руська народна ідея охопила якнайширші круги нашої спільноти”. Об’єднуючим центром для галицьких українців повинна була стати газета “Правда”.

Свого часу, коли М. Грушевський оцінював процеси, які відбулись в українському житті Галичини у 60-х роках ХІХ ст., то він відмітив, що зв’язки з наддніпрянцями в цей період привели до подальших змін у галицькому суспільстві: наддніпрянські українці змінювали напрямок галицького українства на демократичний і передовий, одночасно це означало, що зв’язки із наддніпрянцями сприяли перевазі окремих демократичних елементів у самій Галичині над церковними і консервативними елементами. Відповідно, зазначав М. Грушевський, “...для українців же зазбручанських, в тодішньому їх пригнобленню від усяких перепон і заборон, була Галичина наче вікном у свободну далечінь українського розвою, що давало йому вихід навіть на випадок найбільших утисків з боку Росії”.

Галицькі громади охоплювали переважно молодь. Вони ставили перед собою просвітницькі завдання: розповсюджували власні видання, організували збір коштів і закупівлю книжок, формували власні бібліотеки. Громади, однак, значного поширення у Галичині не набули.

Натомість на галицькому ґрунті визріла ідея утворення молодіжного товариства “Січ”. В середовищі західноукраїнської молоді Авст-

ро-Угорщини ця організація повинна була займатися насамперед культурно-просвітницькою діяльністю.

Перше студентське товариство “Січ” виникло у Львові в 1861 році і діяло до 1863 року. Студенти-українці навчальних закладів Львова об’єднались в організацію, члени якої демонстративно носили козацькі шапки, високі чоботи, вишивані сорочки, шаровари, гуцульські сардаки. Для того, щоб виділитися з оточення, молоді люди у народному одязі відвідували лекції, з’являлися на вулицях, у публічних місцях, співали українські пісні, демонструючи в такий спосіб свої симпатії до культури і мови рідного народу. Стихійне зародження патріотичного руху студентської молоді згодом набрало більш організованих форм. Після розпаду в 1863 році цього товариства частина студентів перейшла в інше студентське об’єднання “Мета”, інша, продовжуючи навчання у Відні, згодом створила нове товариство у столиці [1].

Молодше покоління галицького політикуму було націлене на реальну працю, яка мислилась ним, як рух на захист українського етносу, як просвіта широких верств населення і насамперед галицького селянства. Наслідком такого розвитку стало утворення молодіжних студентських організацій – товариства “Січ” у Відні і “Просвіта” у Львові.

Діяльність українських студентів у столичному Відні мала загальноавстрійський резонанс. Тут проводились збори, влаштовувались вечірки, численні диспути на політичні теми, відзначення роковин Т.Г. Шевченка. Учасниками цих зібрань нерідко були молоді представники інших народів Австро-Угорщини, найчастіше це були чеські студенти.

Тяга українських студентів до політичного життя і поява їх перших об’єднань були викликані конституційними змінами 1867 року в Австрії, які оживили надії народівців на реальні можливості роботи у національно-культурних об’єднаннях, мало того, австрійський уряд у листопаді цього ж року видав закон про товариства, після чого представники народовського руху відразу розпочали працю над утворенням нової організації.

17 листопада 1867 р. віденське українське земляцтво утворило власну організацію. Вже на перших зборах виявилась непримиренність по-

глядів між москвофільською більшістю та народовською опозицією. Народовці за прикладом Анатолія Вахнянина і Остапа Волошака залишили зал [2]. Ті, що залишилися, утворили москвофільську організацію “Русская Основа” [3].

З боку галицьких москвофілів робилися спроби скомпрометувати новоутворену віденську “Січ”. У львівському “Слові” 29 лютого 1868 р. була поміщена стаття анонімного віденського дописувача, в якій січовиків запідозрювали у зв'язках з князем В. Чарторийським з Парижа, який влаштував у Відні польське кореспонденційне бюро і, що нібито при його посередництві було утворено “Січ”. Анонімний автор називав організацію – “польсько-українським товариством” [4].

Віденська “Січ” протистояла натиску москвофільських сил і в подальші роки. Скажімо, до розриву між січовиками й москвофілами дійшло на вечорі, влаштованому 20 листопада 1883 р. усіма слов'янськими організаціями Відня в честь проф. Міклошича. Представник москвофілів Володимир Дудікевич, який тоді очолював студентську організацію “Буковина”, виголосив антиукраїнську промову, чим спровокував присутніх у залі січовиків до різкого протесту. Почалося замішання; гості порозбігалися; вечір на честь великого ученого закінчився прилюдним міжслов'янським скандалом. На другий день управа “Січі” вирішила розірвати усякі зв'язки з москвофілами, про що повідомила й інші слов'янські товариства [5].

Діяльності “Січі” у Відні сприяли окремі галицькі студенти та молоді службовці, які проживали у столиці. До таких можна віднести і Остапа Терлецького. Саме навколо нього групувалися представники української молоді, частина з яких була політемігрантами зі Східної України, а більшість – вихідцями з Галичини, переважно студенти Віденського університету.

Перебуваючи у Відні, Остап Терлецький вступив у товариство, яке в той час ще не являло собою ще серйозної політичної організації. Новоутворена організація охоплювала галицьку українську молодь і знаходилася під впливом ранніх галицьких народовців [6].

Поступово в “Січі” виділилися два напрямки: одна частина січовиків на чолі з Цеглинським і С. Подолинським продовжувала

стояти на старих галицько-народовських позиціях; друга ж група, на чолі з О. Терлецьким, утворила новий напрямок, який критично відносився до принципів “народовства”.

Оцінку галицької дійсності і самої “Січі” О. Терлецький дав у виступі на зборах цього товариства в 1873 році [7]. Критикуючи “народовську” молодь, він говорив, що, будучи “...виплекана на твердих основах галицько-руської моральності, вона не потребує ані європейського образования, ані розуміння питань теперішньої історії. Що їй до того, що там якийсь Дарвін та Геккель зреформували всі галузі природничих наук, що якийсь Секкі доторкався до критичної аналізи сонця, що якийсь Штраус знищив до крихти всі забобони побожних церковних моралістів, що цілі армії соціалістів пруться на всіх кінцях Європи до радикальної переміни всіх відносин людського життя і що все те не нині, то завтра мусить відізватись і в закутках нашої богобоязливої Галичини?” [8].

О. Терлецький викривав також рутенство галицької москвофільської молоді, дорікав їй за те, що вона живе “не для роботи, а для відпочинку”, прикривається “плашиком патріотизму, затикаючи дірки там, де не вистачає логіки” [9]. Ця промова викликала жваві дискусії у середовищі галицької молоді у Відні.

У 1873 році О. Терлецький зустрівся у Відні з М. Драгомановим [10]. Їх відразу об'єднала спільність поглядів з багатьох питань. М. Драгоманов, як і О. Терлецький, виступав за надання “Січі” наукового напрямку. Завдяки опіці М. Драгоманова і старанням О. Терлецького значно збільшилася бібліотека товариства. На адресу “Січі” було виписано такі газети та журнали: “Кіевский телеграфъ”, “Вестник Европы”, “Древняя й новая Россия”, “Отечественные записки” та ін. [11].

В одному з листів до М. Драгоманова Терлецький повідомляв: “Читальню на рік, від октября 1875 до октября 1876 року хочемо упорядкувати так, щоби були в ній найважливіші слов'янські газети і хоть трохи найважливіших книжок про етнографію, історію та літературу” [12].

“Молодіж Січова дуже щиро взялась до наукової праці, – заложився клуб математиків і фізиків, заложився клуб медиків” [13].

О. Терлецький у виступах на зборах “Січі” постійно піднімав проблеми соціально-політичного життя українського народу у краї. Головним для звільнення народу він вважав вирішення економічних проблем. “Що варті літературна, як і політична незалежність без незалежності економічної?” – говорив О. Терлецький [14].

Значення О. Терлецького в “Січі” постійно зростало. Пізніше І. Франко писав, що до середини 70-х років XIX ст. О. Терлецький фактично очолював “Січ” і під його впливом була вся молодь цієї організації.

Однак “Січ”, незважаючи на всі зусилля М. Драгоманова і О. Терлецького, не стала суспільно-політичним центром галичан. Пізніше М. Драгоманов писав, що “Січ” зовсім не виправдала надій. На думку М. Драгоманова, який зовсім не мав на меті зробити із “Січі” революційну організацію, “Січ” могла би зробити набагато більше для всього українського народу і для слов’ян в цілому [15].

Співробітництво О. Терлецького з М. Драгомановим в “Січі” і їх дружба мали велике значення як для самого О. Терлецького, так і для галицького віденського земляцтва. О. Терлецький в листі до М. Драгоманова від 26 травня 1877 року писав: “... шчо усі люде, котрим дорога громадська справа, повинні подякувати Вам, шчо Ви впровадили діло в життя, дали йому теперешній керунок, і шчо помимо усіх перешкод воно іде добре на перед. Спеціально ми галичане в усему обов’язані Вам коли єсть між нами шчо здорового і доброго, коли єсть нами надія на те, шчо і в Галичині молодіж зрозуміє себе саму, своє положення в народі і свої обов’язки для него, то за се усе мусимо подякувати Вам, Вашому впливови на нас. Вашій енергії і безкористній роботі” [16].

Водночас О. Терлецький та М. Драгоманов працювали над тим, щоб “Січ” жваво відгукувалася на проблеми слов’янства в усій Австро-Угорщині і підросійській Україні. В цьому сенсі вони сприяли тому, що товариство “Січ” діяло до певної міри як загальнослов’янська організація. Що ж до галицьких відносин, то керівництво організації завжди стояло у відкритій опозиції до москвофілів у краї [17].

Діяльність студентського товариства “Січ” у Відні, а також віденських земляцьких

українських гуртків “Кружок земляків”, “Поступ”, “Родина” сприяли утвердженню у середовищі української суспільності національних ідей. Утвердження таких національно-культурних ідеалів і можливість їх реалізації для багатьох галицьких інтелігентів у Відні і у Галичині пов’язувалась з розвитком ідеї Січових товариств і Січового руху. Одночасно цей рух охопив і українців Буковини.

Проте найбільш активним січовий рух виявився на початку XX ст. і був пов’язаний з діяльністю галицького радикала адвоката Кирила Трильовського. Саме йому вдалося надати цьому рухові форм товариств гімнастично-спортивного характеру. До функцій цих організацій відразу відійшли також завдання пожежної безпеки у галицьких селах.

Перша гімнастично-пожежна організація “Січ” була заснована у травні 1900 р. в с. Завалле Снятинського повіту (тепер Івано-Франківська обл.). Згодом аналогічні організації під цією ж назвою почали виникати і в інших повітах Галичини і Буковини. З утворенням у 1908 році центрального органу – Головного Січового комітету, переіменованого у 1912 році на Український Січовий Союз (знаходився з 1908 року у Станіславі), Січовий рух набрав нових організаційних форм і вилився у масовий національний рух у краї. Члени “Січей” були зобов’язані працювати над своїм фізичним і моральним оздоровленням, носити у свята національний одяг, приходити на спортивні змагання і свята в одностроях, з малиною стрічкою через плече. Сільські і повітові “Січі” мали свої прапори. У роботі товариств наголошувалось на необхідності розвивати історичні традиції українського народу, навіть назви керівників різних відділів і структурних підрозділів називались так, як на Запорізькій Січі.

Найбільш масовими виховними формами діяльності “Січі” було проведення сільських, повітових і крайових демонстрацій та спортивних змагань. У спортивному святі, проведеному у Львові 1914 року, брало участь близько 12 тис. членів “Січей”, “Сокола”, “Пласту”, а також представники чеських, хорватських, словенських і румунських спортивних товариств. Такі масові заходи сприяли патріотичному і фізичному вихованню української молоді. У 1913 році була заснована стрілецька секція “Січ” для бойової підготовки

молоді, частина якої в серпні 1914 року вступила добровольцями до Легіону Українських Січових Стрільців і пізніше відіграла важливу роль у формуванні Української галицької армії та в боротьбі за українську державність. Патріотичному вихованню і оздоровчій роботі молоді сприяли також періодичні видання Українського Січового Союзу (“Зоря”, “Хлопська правда”, календарі “Отаман”, “Запорожець” тощо).

Значні зміни у діяльності “Січей” відбулися наприкінці 1912 року, що було пов’язано з утворенням 12 грудня 1912 р. Українського Січового Союзу. Новоутворений керівний орган змінив Українську Січову Команду і координував діяльність усіх Січових осередків у Східній Галичині. Його місцеперебуванням було визначено місто Львів. До складу керівництва увійшли: Кирило Трильовський – генеральний отаман, Ярослав Веселовський – генеральний осавул, Михайло Балицький – генеральний писар, Сидір Винників – генеральний скарбник, Дмитро Катамай – генеральний обозний, Федір Калинович – генеральний четар [18]. Формування Українського Січового Союзу відбувалося в період, коли Європа стояла перед загрозою світової війни і особливо загострилися стосунки між Росією і Австро-Угорщиною. Від наслідків цього протистояння двох імперій залежало не тільки майбутнє Галичини, а й усього українського народу. Українським силам необхідно було визначитись, кого підтримувати у військовому протистоянні, що наближалося. 7 грудня 1912 року у Львові відбувся “з’їзд нотаблів” – представників політичних партій і громадських організацій. На з’їзді була прийнята резолюція, в якій вказувалося, що у випадку війни між Росією і Австрією галицькі українці “бачать свою будучність в побіді осередних держав”, тобто Австрії [19].

Генеральна старшина Українського Січового Союзу в першому номері “Січових вістей” (січень 1913 р.) звернулася до своїх осередків із вимогою готуватися “до розправи з Москвою, до боротьби за визволення наддніпрянських братів” [20].

Ідея створення військових стрілецьких організацій давно виношувалася у середовищі української молоді, особливо студентства.

Активним прихильником і поширювачем її був Іван Чмола [21]. Згодом за її втілення взявся К. Трильовський. Від імені Українського Січового Союзу він тричі вносив до керівництва Намісництва у Львові оригінальний проект статуту товариства Українських Січових Стрільців, але цей проект відхилився владою [22]. Тоді К. Трильовський вирішив запозичити статут польського “Стшельца” і фактично зробив його дослівний переклад. Польського “Стшельца” очолював Ю. Пілсудський, якого ще весною 1912 року К. Трильовський запросив виступити в Повітовій Січі у Львові з доповіддю про боротьбу поляків за незалежну Польщу [23].

18 березня 1913 року намісництво нарешті погодилося з проектом К. Трильовського і відбулося організаційне оформлення військової організації Українських Січових Стрільців [24]. Кошовим став відомий громадський діяч Володимир Старосольський, осавулом – Дмитро Катамай. Пізніше осавулом став Іван Чмола [25]. Однак у зв’язку з тим, що товариство Українських Січових Стрільців не хотіло підпорядковуватися Українському Січовому Союзу, у травні 1913 року Повітова Січ у Львові внесла на затвердження влади статут другого стрілецького товариства, яке з того часу стали називати “Українські Січові Стрільці – 2”.

Львівська філія УСС (або Повітова Січ у Львові) була найактивнішою в Галичині. Вона розпочала регулярний військовий вишкіл молоді. До товариства “УСС-2” приймали всіх бажаючих, в той час, як у “Товариство УСС-1” входили лише студенти університету і політехніки. “Товариство УСС-1” тільки в березні 1914 р. визнало зверхність Українського Січового Союзу.

Стрілецькі товариства швидко організовувалися по всій Галичині, зокрема у Бориславі, Сокалі, Яворові, Бережанах, Бучачі, Тернополі та інших містах. Їх очолили віддані національній ідеї українські старшини Роман Дашкевич, Клим Гутковський, Григорій Косак, Лев Лепкий. Активно працювали в них Михайло Волошин, Степан Рудницький, Василь Кучабський та Дмитро Вітовський [26].

Найчисельнішим і найбільш діяльним було товариство УСС-2 у Львові. Кошовий Р. Дашкевич зумів згуртувати у стрілецьких

рядах львівських робітників, придбав для них не лише військову форму (однострої – А.Н.), але й зброю [27].

До найкращих організацій належали товариства в Сокалі, Бориславі, Яворові. Організаторами товариства в Бориславі були Клим Гутковський, Гриць Коссак і Лев Лепкий. Кошовим у Яворові був Р. Карамбура. Осип Демчук і Осип Семенюк, організатори “Січей” і товариств УСС в Сокалі і повіті, видали “Правильник піхотинців” – перший військовий підручник українською мовою [28].

Діяльність Січових товариств у Галичині привела до активізації суспільно-політичного життя в краї. Спортивні, а потім і військові “Січі” брали участь у відзначенні ювілеїв М. Шашкевича, Т. Шевченка, І. Франка. Свої вправи проводили під девізом “Все вперед! – Всі враз!” [29]. У 1913 р. українська молодь, згуртована в товаристві “Січ”, широко відзначала у Львові ювілей І. Франка. Для цього при товаристві був створений змішаний хор, який виступив на ювілейному концерті в залі Народного Дому. Під час концерту К. Трильовський вручив І. Франкові “Січову ленту” і назвав його почесним членом “Січі”. Іван Якович подякував і сказав: “З радикальної партії виступив я через Вас, пане докторе” [30].

3 нагоди 100-річчя з дня народження Т. Шевченка спортивні й військові “Січі” разом із “Соколами” 28 червня 1914 р. взяли участь у багатотисячному поході у Львові. Це був їх перший прилюдний виступ у військовій формі зі зброєю в руках. Ентузіазм українського громадянства, що побачив в рядах стрільцтва майбутні кадри української армії, був безмежний. Присутній на цьому стрілецькому виступі М. Міхновський промовив: “А коли і в нас щось такого побачимо?” [31].

До початку війни 1914 р. в Галичині було утворено 96 військових “Січей” [32].

28 липня 1914 р. розпочалася війна Австрії з Сербією, а 6 серпня – Австрії з Росією. З початком війни українські політичні партії та громадські організації створили у Львові Головну Українську Раду, яка представляла українців-галичан у відносинах з австрійським урядом. 3 серпня 1914 р. ГУР видала Маніфест, в якому говорилося: “Тільки той нарід має права, що вміє їх здобути. Тільки той нарід має історію, що вміє її творити рішучими ділами.

До бою за здійснення ідеалу, який в теперішню хвилю заєднує ціле українське громадянство. Нехай на руїнах царської імперії зійде сонце вільної України!” [33]. Серед інших там був підпис і К. Трильовського.

При Головній Українській Раді була створена Боева Управа, яку очолив К. Трильовський. Боева Управа почала займатися формуванням українського війська, яке на боці Австрії повинно було боротися за визволення Наддніпрянської України. Спочатку Боева Управа була у Львові, а пізніше переїхала до Відня. В Боевій Управі у Відні працювали: д-р К. Трильовський – голова, д-р В. Старосольський, д-р Теофіль Кормош, д-р Ст. Томашівський, Д. Катамай – писар, професор І. Боберський – скарбник, В. Темницький – заступник голови, д-р Льонгин Цегельський [34]. Однак австрійський уряд побоювався створення окремого українського війська, яке, на думку окремих керівників, могло б в сприятливий момент повернути зброю проти Австрії, і дозволив створити лише окремий Легіон Українських Січових Стрільців чисельністю 2500 чоловік [35].

Неодноразово австрійське командування намагалося використати в своїх цілях УСС аби взяти його повністю під свій контроль. Зокрема, погано озброєних і невишколених УСС австрійське командування вирішило кинути проти наступаючих російських військ під Радивилів. Проти цього виступив тимчасовий командувач УСС Т. Рожанківський, якого відразу ж усунули з посади. Коли Генеральний штаб австрійської армії намагався поставити на чолі Легіону Січових Стрільців свого представника – полковника С. Шептицького, брата митрополита А. Шептицького, проти цього виступило багато українських політичних діячів на чолі з К. Трильовським. Рішенням Боевої Управи на цю посаду був призначений директор Рогатинської приватної української гімназії поручник запасу Михайло Галушинський [36]. Майже всі січовики опинилися в лавах австрійської армії або стали бійцями УСС.

Росія, розгорнувши бойові дії у Галичині, найбільш небезпечними для себе ворогами вважала представників Січових організацій. Начальник “тимчасового жандармського управління” у Львові, характеризуючи становище у

Галичині, в розділі “Сечовые и сокольские мазепинские организации” писав: “Первым и главным организатором “Сичей” был предводитель мазепинской радикальной партии, пропагандист анархизма между крестьянством доктор Кирилл Трилевский. Он состоит и теперь “отаманом” сечевых организаций. Руководители украинской радикальной партии были самыми серьезными, фанатически непримиримыми врагами России и внушали такое настроение своим членам – крестьянам.”

Особлива ворожість російських властей до січових організацій була продиктована ще тим, що у зверненні Українського Січового Союзу “До тих, що бажають свободи і сполуки Українському Народови!” вказувалося: “Великий український народ бореться о свою свободу і сполуку всіх своїх частин у одну цілість, о одну велику Українську Державу. Котра частина України стане цілком, або взглядно свобідною – мусить стати осередком, звідки робота січова має дальше розпространятися і ... єднати одну окраїну рідної землі хоч би тайно з другою” [38].

Водночас перебування у лавах Січових Стрільців стало для тисяч молодих галичан не тільки школою національного виховання, але й професійного військового вишколу. Пізніше багато січовиків воювали в формаціях Січових Стрільців Є. Коновальця, в армії УНР, ГА. Всі вони чесно і совісно боролися за самостійну і соборну Українську Народну Державу.

Ідея Січових організацій, яка реалізувалася в Галичині, була помічена і на Великій Україні. Українська інтелігенція Наддніпрянщини дуже пильно спостерігала за січовим рухом з самого початку. Так, на заснуванні “Січі” в Залуччі, коло Галича, в 1905 р. був присутній відомий український патріот з Києва Леонід Жебуньов, який вперше в житті побачив як виглядають народні збори [39]. Однак тільки після повалення царизму українці у Києві разом з галичанами опрацювали статут “Січей”. Не маючи січового статуту з Галичини, вони базувалися на статуті російського “Сокола”, роблячи деякі зміни і додатки. Статут “Січі” затвердив український уряд і в 1918 р. була заснована “Січ” у Києві [40]. На жаль, наддніпрянська “Січ” скоро припинила своє існування. В період революційних змін у лютому 1919 р. К. Трильовський приїхав до Вінниці, де

перебувала Директорія, і організував там Головний Січовий Комітет. Січовими організаторами й інструкторами мали стати січовики з Галичини. Однак через окупацію України більшовиками, ця ідея не була реалізована. Нову спробу було зроблено наприкінці 1919 р. Тоді відбулися перші загальні збори “Січі” в Кам’янець-Подільському. Кошовим було вибрано полковника П. Богацького, січовим батьком – полковника Лордченка, січовою маткою – п. Ліщинську. За короткий час до “Січі” вступило 300 чоловік [41]. Однак процес творення організації припинився через евакуацію уряду з Кам’янець-Подільська.

Перебуваючи в еміграції разом з урядом, Кирило Трильовський у Відні продовжує дотримуватися ідеї створення національних товариств. У 1921 р. він утворив робітничо-руханкове товариство “Січ”, щоб “таким чином паралізувати впливи комуністів на наше робітництво” [42]. Кошовим був А. Мельник, членами – А. Ногович, Є. Черкасенко та ін. [43].

Влітку 1921 р. деякі січовики та Українські Січові Стрільці, а саме Роман Дашкевич, Гриць Ничка, Микола Ланка, Катря Пацулівна вирішили відновити у Львові Повітову Січ. До новообраної старшини належали: кошовий – Р. Дашкевич, осавул – Олександр Отмарштайн, члени – Михайло Царевич, Олекса Кушлик, Петро Пасіка, Іван Прокопів [44]. З цієї нагоди було вислано привітання К. Трильовському, який перебував на еміграції у Відні.

У червні 1922 р. у Львові відбулося повітове Січове Свято, на яке прибуло приблизно 400 січовиків із Львівського повіту. Для участі у святі зібралося багато львівських українців. Це була перша такого роду українська демонстрація після невдалих визвольних змагань.

Але відновити січовий рух у довоєнних масштабах не вдалося. На перешкоді стала польська адміністрація, яка в 1923 р. видала розпорядження вважати неіснуючими ті товариства, які до того часу офіційно не відновили своєї діяльності [45].

Незважаючи на це, Повітова Січ від імені кількох сіл внесла на затвердження влади давні статuti. Проте, мотивуючи тим, що товариство є формуванням військового характеру, влада заборонила його реєструвати. Не допомогли і

певні зміни в статутах, які здійснювалися як пристосування до бажань влади. Польські урядники відкидали саму назву товариства “Січ”.

У червні 1923 р. знову відбулося Січове Свято, але воно не мало широкого резонансу. Взимку 1923 р. Повітова Січ влаштувала в залі музичного товариства ім. М. Лисенка руханково-вокальний вечір. Весною 1925 р. Старшина Повітової Січі внесла до адміністративної влади три різні проекти статутів руханково-пожежного товариства під трьома назвами: Січ, Луг, Братство. Львівський воєвода затвердив статут товариства “Луг” в с. Підберізці і статут товариства “Братство” в с. Глухів, і відкинув статут товариства “Січ” в с. Сороки [46]. Від цього часу Повітова Січ почала утворювати товариства під назвою “Луг”. Пресовий орган “Січові вісті” було перейменовано на “Вісті з “Лугу” [47]. У червні 1925 р. відбулося останнє Січове Свято у Львові, в якому взяло участь лише декілька “Січей”. У більшості це були товариства “Луг”. У травні 1926 р. польська влада розпустила Повітову Січ. Найдовше “Січ” існувала в с. Горбачі Львівського повіту. За одними даними до 1929 р. [48], за іншими – аж до осені 1930 р. і була знищена під час пацифікації [49].

Однак Січовий рух продовжувала розвивати українська еміграція. Найактивніше у Європі він проявився у Чехословаччині. Тут було організовано декілька “Січей”. У 1927 р. за участю К. Трильовського відбувся Перший Січовий з’їзд у Празі, представники якого увійшли до Соціалістичного Спортивного Інтернаціоналу [50]. До УСС належали “Січі” у Празі, Подебрадах, Пльзені. Контакти з українськими організаціями у Чехословаччині підтримувала й “Січ”, яка діяла у столиці Болгарії Софії, що функціонувала під керівництвом М. Парашука, а також робітничо-руханкове товариство “Січ” у Відні. Відбулося два Січові з’їзди 1933, 1938 року. На останньому з’їзді кошомим було обрано О. Безланка, а почесним головним кошомим – І. Сокальського. Пізніше активісти і симпатички “Січей” в Чехословаччині були заарештовані органами радянської державної безпеки [51].

Перша Січова організація в США виникла 27 липня 1916 року у Нью-Йорку. У статуті товариства зазначалася мета діяльності, яка трохи відрізнялася від цілей товариства в

Україні. Завдання були такими: “а) щоби усі чесні українці були зв’язані ідеєю любови та братерства; б) допомогти собі вільно матеріально та морально...; в) ширити просвіту між членами” [52]. Члени товариства на зборах повинні були вживати виключно українську мову усно і письмово [53]. До товариства могли належати і люди іншої національності, та знання мови було обов’язковим. Спадкоємність прослідковується в тому, що “...в разі розв’язання Товариства весь масток переходить на добровільні цілі українського народу в Галичині, в першій спробі на попере шкільництва” [54]. З травня 1924 р. Січовий рух підупадає, а потім і зовсім припиняється в США і Канаді [55].

Отже, можна стверджувати, що Січовий рух був важливою складовою українських національно-визвольних змагань. Зародившись у Галичині в 60-х роках XIX ст. як різновид студентських товариств з чіткою національною спрямованістю, “Січі” пройшли генезу від гуртків молодіжно-студентського рівня до гімнастично-протипожежних організацій галицьких селян на початку XX ст. і до мілітарно-національних структур, які оформилися напередодні та в початковий період Першої світової війни. В умовах еміграції розвиток Січового руху був обмеженим. Польська держава розглядала Січовий рух як елемент національно-визвольного українського руху, а тому її керівництво створювало юридичні обмеження для реєстрації товариств, ставлячи їх поза законом. Українці ж вдавалися до того, що реєстрували Січові товариства під іншими назвами.

1. Довідник з історії України / За заг. ред. І. Підкови і Р. Шуста. Вид. 2-ге, доопрац. і доп. – К., 2001. 2. Над синім Дунаєм. Ювілейний збірник університетського академічного товариства “Січ” у Відні / Зредагували д-р Остап Грицай і Теодор Марітчак. – Відень, 1932. – С.137–138. 3. Анатоль Вахнянин, Лев Шехович, Юліан Целевич стали організаторами 9 січня 1868 р. товариства “Січ”. Саме віденська “Січ” була першою статутною організацією галицьких народоців. 4. Над синім Дунаєм: Ювілейний збірник університетського академічного товариства “Січ” у Відні / Зредагували д-р Остап Грицай і Теодор Марітчак. – Відень,

1932. – С.141. 5. Над синім Дунаєм: Ювілейний збірник університетського академічного товариства “Січ” у Відні / Зредагували д-р Остап Грицай і Теодор Марітчак. – Відень, 1932. – С.148. 6. Франко І.Я. З поводу розв’язання товариства “Січ” і “Буковина” у Відні // ЗНТШ. – Т.50. – С.102. 7. Сокуренко В.Г. Демократические учения о государстве и праве на Украине во второй половине XIX века. – Львов. – 1966. – С.216. 8. Франко І.Я. Др. Остап Терлецький. Спомини і матеріали // ЗНТШ. – Т.50. – С.20. 9. Франко І.Я. Др. Остап Терлецький. Спомини і матеріали // ЗНТШ. – Т.50. – С.20. 10. Кіраль С.С. Стежками Остапа Терлецького // Жовтень. – 1984. – № 12. – С.93. 11. ЦДІА України у Львові, ф.663, оп.2, спр.83, арк. 32 – 34. 12. ЦДІА України у Львові, ф.663, оп.2, спр.83, арк.42. 13. ЦДІА України у Львові, ф.663, оп.2, спр.83, арк.21. 14. Львівська наукова бібліотека НАН України ім. В. Стефаника (далі – ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника). Відділ рукописів. 15. Лисенко О.Я. Остап Терлецький // Жовтень. – 1959. – № 5. – С.110. 16. Грушевський М. До некролюгу Остапа Терлецького // ЗНТШ. – Львів. – 1902. – С.14. 17. Свідченням тому, що у 70-х рр. XIX ст. молодіжні українські організації стали виразно ділитись на москвофільські і народовські може бути приклад Буковини, де у 1870 р. студенти учительської семінарії утворили москвофільський гурток “Согласіє”, а згодом “Братній союз”. Однак протистояння всередині організації привело до ліквідації “Согласія” у 1877 р. // Стоцький С. Наука руської мови в школах середніх на Буковині. – Чернівці, 1894. – С.13. 18. Як виглядала організаційна мережа “Січей” // Гей, там на горі “Січ” іде!... – С.175. 19. Українські Січові

Стрільці. – Львів. – 1935. – С. 8. 20. Там само. – С.9. 21. К. Трильовський. З мого життя. – С.51. 22. Див.: Там само. 23. Див.: К. Трильовський. З мого життя. – С.51. 24. Арсенич П. Основник “Січі” – Кирило Трильовський. – С. 14. 25. Трильовський К. З мого життя. – С.52. 26. Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. – Львів. – 1990. – С.9. 27. Трильовський К. З мого життя. – С.53. 28. Див.: Трильовський К. З мого життя. – С.53 – 54. 29. Арсенич П. Основник “Січі” – Трильовський К. – С.14. 30. Арсенич П. Засновник “Січі” на Покутті. – С.141. 31. Трильовський К. З мого життя. – С.23. 32. Арсенич П. Засновник “Січі” Кирило Трильовський. – С.12. 33. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848 – 1914. – Львів. – 1927. – С. 722. 34. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848 – 1914. – Львів. – 1927. – С.722. 35. Трильовський К. З мого життя. – С.54 – 55. 36. Литвин М., Науменко К. Цит. праця. – С.14. 37. Арсенич П. Засновник “Січі” Трильовський К. – С.12. 38. Січовий співаник. Зібрав Кирило Трильовський. – С.78. 39. Див.: Трильовський К. З мого життя. – С.56. 40. Киричук Ю. Січ іде... – С.45. 41. Киричук Ю. Січ іде... – С.45. 42. Трильовський К. З мого життя. – С. – 64. 43. Див.: Трильовський К. З мого життя. – С. – 62 – 64. 44. Киричук Ю. Січ іде... – С.45. 45. Там само. – С.46. 46. Киричук Ю. Січ іде... – С.46. 47. Там само. 48. Див.: Новий час. – 1930. – 16 червня. 49. Див.: Киричук Ю. Січ іде... – С.46. 50. Там само. 51. Див.: Киричук Ю. Січ іде... – С.46. 52. Українське товариство “Січ” в Edgewater, N.Y. Статут. – Нью – Йорк. – (б.р.) – С.1. 53. Див.: там само. – С.2. 54. Там само. – С.13. 55. Киричук Ю. Січ іде... – С.46.